

„Saga“ o osmanskome pokušaju „vrbovanja“ Nikole Šubića Zrinskoga tijekom 1553./1554. u pismima Antuna Vrančića i mogućem povijesnom kontekstu

Lucian Borić¹, Nina Levanić²

Rad nastoji rekonstruirati „sagu“ o osmanskome pokušaju „vrbovanja“ Nikole Šubića Zrinskoga tijekom 1553./1554. godine, fragmentarno razlomljenu u Vrančićevim špijunskim pismima iz Carigrada i staviti je u mogući povijesni kontekst. Dok kralj Ferdinand nije bio upoznat s pokušajem „vrbovanja“ Zrinskoga, određene činjenice upućuju na distanciranje Zrinskoga od kralja. Nakon 15. travnja 1554. godine, kada je kralj znao da pokušaj „vrbovanja“ Zrinskoga traje, određene činjenice upućuju na ponovno zbližavanje kralja i Zrinskoga, a možda je upravo spomenuta „saga“ uzrok toj kraljevoj politici popuštanja prema Zrinskom.

Ključne riječi: Nikola Šubić Zrinski, Antun Vrančić, Petar Petrović, Ivan Zapolja, Franjo Zay, Ferdinand Habsburški, Sulejman Veličanstveni.

Uvod

U periodu od 1553. do 1557. godine, u svojstvu izaslanika kralja Ferdinanda (1526./1527. – 1564.), Antun Vrančić (1504. – 1573.)³ obavljao je diplomatsku i „špijunsku“ misiju u Carigradu, zajedno sa zapovjednikom dunavske flote, Franjom Zajem. Do Vrančića su u Carigradu dolazile raznorazne glasine:

- 1 Lucian Borić, mag. croat. et mag. educ. hist., Srednja škola Makantuna de Dominisa Rab, Banjol 11, 51280 Rab. E-pošta: boriclucian@gmail.com
- 2 Nina Levanić, univ. bacc. philol. lat. et hist., Odjel za klasičnu filologiju i Odjel za povijest, Sveučilište u Zadru, Ulica Mihovila Pavlonovića 1, 23000 Zadar. E-pošta: nina.levanic@gmail.com
- 3 U historiografiji se dosad pogrešno kao datum rođenja Antuna Vrančića uzimao 29. svibnja 1504., umjesto 30. svibnja 1504. Taj nedostatak otklonila je Diana Sorić (vidi: „Pitanje datuma rođenja hrvatskog humanista i ugarskog primasa Antuna Vrančića (1504. – 1573.)“, *Croatica Christiana periodica*, 39 (75), 2015, 37–48).

o mogućem osmanskome pohodu na Perziju, zdravstvenom stanju Sulejmana (1494. – 1566.), stanju u Transilvaniji te čitavom nizu drugih stvari, i ono što je za tematiku ovoga rada najvažnije – o osmanskome pokušaju „vrbovanja“ Nikole Šubića Zrinskoga (vidi Poláček Gajer, 2016, 273–288). Budući da je „špijunska“ misija zahtijevala veliku odgovornost te redovito slanje pisama kralju, a postojala je i opasnost da prilikom slanja pisma to isto pismo završi i u rukama nekoga neželjenoga čitača, Vrančić se služio kodiranjem.⁴ Vrančićeva „špijunska“ pisma sačuvana su u zbirci *Monumenta historica Hungariae* (MHH), inače izdanoj u 12 svezaka (1857. – 1875.), dosad slabo obrađenoj u hrvatskoj historiografiji.⁵ Osim spomenute zbirke, i cjelokupna Vrančićeva djelatnost općenito je u nas vrlo slabo istražena, čemu svakako veliki uzrok leži i u činjenici što je relativno malen broj Vrančićevih pisama i djela preveden. Prijevode određenih Vrančićevih djela moguće je pronaći u ediciji *Hrvatski latinisti* (sv. 1, 1969, 610–663), djelu *S visina sve: Antun Vrančić* (usp. Novaković, Vratović, 1979, 271–292), *Historiografskim fragmentima* (2014, 71–265) i *Carigradskim*

- 4 U vezi s kodiranjem, postupak je bio takav da bi prvo Vrančić ili pomoćnik napisao pismo na latinici, nakon čega bi ono bilo transliterirano i poslano u Beč, a latinični izvornik ostao bi u Vrančićevoj arhivi, koju je onda u spomenutoj zbirci priredio upravo Szalay (Lončar, Sorić, 2016, 29, bilj. 38). Kolikom brzinom su ta pisma putovala iz Carigrada do kralja u Beč, nije moguće s točnošću utvrditi, ali primjerice, Vrančić u pismu od 12. rujna 1553. godine, netom nakon što je pristigao u Carigrad, navodi da su „već jučer (dakle, 11. rujna, op.), nakon odlaska gospodina Ivana Marije, zaprimili pisma od Vašega Veličanstva, datirana 5. kolovoza, preko čovjeka Ali Matije u njegovu poslu“ (*heri jam post discessum domini Joannis Mariae, litteras a majestate vestra datas V. Augusti, per hominem Ally Matthiae in ejusdem negotio accepimus*; MHH: *Monumenta hungariae historica: Verancsics Antal, m. kir. Helytartó, esztergomi éresek, összes munkái*, sv. 3 (prir. László Szalay), 1858, 90–91, XXXIV), što je raspon od 37 dana, ako se prihvati činjenica da je kralj istoga dana (5. kolovoza) to pismo i poslao. Naravno, putovanja pisama u tom periodu na tako golemoj geografskoj udaljenosti kao što je ona između Beča i Carigrada, uzevši u obzir ondašnju infrastrukturu i brzinu prijenosa informacija, napose onih „povjerljivih“ koje je od Vrančića trebao dobiti kralj, ne mogu se izračunati egzaktnom matematičkom formulom. Ipak, usporedbom nekih navoda iz pisama o primitku, kao što je prethodni slučaj, daje se ipak naslutiti „određeni“ period pristizanja informacija. Osim toga, primjerice, u pismu od 8. prosinca Vrančić i Zay navode kako im dosad nije dana mogućnost da mogu natrag poslati kraljeva pismošu (*caeterum ad litteras nostras proxime missas nihil nobis responsum est, nec etiam adhuc facultas data est, ut regis nostri tabellarium remittere poterimus*; MHH, 158–159, LVII, vidi prilog 2 na kraju), što znači da pisma nisu poslana u Beč i istoga datuma kojim su potpisana.
- 5 U toj zbirci, djela su mu izdana pod imenom „Verancsics Antal“, s obzirom na to da ga svojataju i Mađari, iako se on, kako navodi Vladimir Bazala, nikada nije tako potpisivao, niti osjećao Mađarom (*Pregled hrvatske znanstvene baštine*, 1978, 186). Za potrebe rada, bit će korišten treći svezak (u prethodnoj bilj. citiran). Zahvaljujemo Luciji Petrović što nam je skrenula pozornost na spomenutu zbirku, kao i Diani Sorić na određenim sugestijama prilikom prevođenja pisama.

pismima Antuna Vrančića (2018, 66–154), a u sklopu dosadašnjih istraživanja Vrančićeve djelatnosti, obrađivano je njegovo kodiranje, klasificirana su njegova pisma, preispitana je njegova uloga u nastanku prijepisa *Res gestae divi Augusti*, upozoreno je na nužnost nove filološke obrade Vrančićeva djela *Iter Buda Hadrianopolim*, obrađivani su Vrančićevi rukopisi (Fol. Lat. 1681.) iz knjižnice Széchényi u Budimpešti kao i njegove (mahom obiteljske) korespondencije, međutim, u sam sadržaj njegovih spomenutih „špijunskih“ pisama iz Carigrada kralju Ferdinandu nije se još dovoljno ušlo, niti stavljalo taj sadržaj u detaljniji povijesni kontekst.⁶ Luka Vukušić (2014, 53–62) i Jelena Poláček Gajer (2016, 273–288) svojim su vrijednim člancima donijeli prijevode još triju Vrančićevih diplomatskih pisama s kraja 1553. godine – dva o ubojstvu princa Mustafe (1515. – 1553.) i jedno o prilikama u Osmanskom Carstvu iz prosinca 1553. godine – međutim, izuzev prijevoda, ta pisma nisu podrobnije analizirana, kao ni stavljena u dublji kontekst povijesnih spoznaja. Budući da se u sadržaju pisma koje je prevela Jelena Poláček Gajer od 16. prosinca 1553. godine (2016, 273–288) spominje i osmanski pokušaj „vrbovanja“ Nikole Šubića Zrinskoga, u koji autorica nije ulazila, kao i da je „saga“ o „vrbovanju“ Zrinskoga fragmentarno razlomljena i u nizu drugih Vrančićevih pisama u zbirci MHH (trećem svesku) koja dosad uglavnom nisu zaokupila pozornost istraživača, u

6 Lučin, Bratislav, „Antun Vrančić i Monumentum Ancyranum“ *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 45 (1), 2019, 219–251; Košuta, Leo, „Aonio Paleario i Antun Vrančić“, *Dani Hrvarskoga kazališta*, 18 (1), 1992, 137–145; Belamarić Divjak, Senia, „Antun Vrančić / Antonius Verantius, 1504-1573.“ *Latina et Graeca*, 2 (6), 2004, 101–102; Sorić, Diana, „Obiteljski korespondenti Antuna Vrančića (1504. – 1573.): Biografski podaci i lokacija rukopisne građe“, *Povijesni prilozi*, 33 (47), 2014, 35–61; Sorić, Diana, „Klasifikacija pisama Antuna Vrančića“, *Colloquia Maruliana*, 18, 2009, 83–117; Sorić, Diana, Lončar, Milenko, „Pismom protiv nepoželjnih čitatelja: kodirane poruke Mihovila i Antuna Vrančića“, *Colloquia Maruliana*, 22, 2013, 49–73; Lončar, Milenko, „Pismom protiv nepoželjnih čitatelja II. Kodirana poruka Antuna Vrančića“, *Colloquia Maruliana*, 23, 2014, 119–131; Sorić, Diana, Serreqi Jurić, Teuta, „The Textual Transmission of *Iter Buda Hadrianopolim*, a Travelogue by Antun Vrančić“ *Povijesni prilozi*, 40 (61), 2021, 397–427; Kasza, Péter, „Manuscripts behind a Manuscript. Manuscript Sources of Antun Vrančić's Work on the Fall of Buda“, *Colloquia Maruliana*, 30, 2021, 205–215; Sorić, Diana, Komljenović, Ines, „Privatna pisma Antuna Vrančića i Andrije Rapicija“ *Hum*, 12 (17. – 18.), 2017, 280–308; Sorić, Diana, Lončar, Milenko, „Rukopisi Antuna Vrančića (Fol. Lat. 1681.) iz knjižnice Széchényi u Budimpešti“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 35, 2017, 85–143; Sorić, Diana, Serreqi Jurić, Teuta, *Antun Vrančić: Epistolae ad familiares*, 2020. O Vrančiću vidi još: Matković, Petar, „Putovanja po balkanskom poluotoku XVI. vieka: Putovanje Antuna Vrančića g. 1553“, *Rad JAZU*, 8, 1884, 1–60; Kukuljević Sakcinski, Ivan, *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova: niz životopisa: sa sedam slika*, 1886, 41–72 i Marković, Mirko, *Hrvatsko plemstvo, svećenstvo i redovništvo*, 2003, 76–78.

radu se nalazi prostora da se spomenuta „saga“ o „vrbovanju“ Zrinskoga pokuša rekonstruirati, kao i staviti u dublji mogući povijesni kontekst. S druge strane, o sigetskom junaku i banu Nikoli Šubiću Zrinskom dosad se, u sklopu hrvatske i mađarske historiografije, u nebrojeno navrata pisalo, međutim, biografska crtica o tome da je njega osmanska strana tijekom 1553. i 1554. godine pokušala „vrbovati“ doslovno je prošla „ispod radara“ i u recentnijim radovima i djelima o njemu.⁷ U knjizi *S visina sve: Antun Vrančić* (1979.) spomenuto je tek kako su Vrančić i Zay tijekom svibnja 1557. godine načuli glasinu o tome kako Nikola Zrinski „pregovara“⁸ s Turcima i kako je voljan prijeći na njihovu stranu ako mu zauzvrat daju cijelu Hrvatsku, ali i kako tu glasinu nisu mogli provjeriti već o tome samo izvijestiti Ferdinanda. No u istoj knjizi nema govora o „pregovaranju“ Zrinskoga tijekom 1553. i 1554. godine (usp. Novaković, Vratović, 1979, 126–131, 149). Slijedom svega, rad nastoji spomenutu epizodu „vrbovanja“ tijekom 1553. i 1554. godine otvoriti i staviti je u dublji povijesni kontekst, kao i skrenuti pozornost budućim istraživačima na to da Vrančićev opus krije još obilje toga što može pomoći u rekonstrukciji povijesnih činjenica važnih za hrvatsku povijest.

Rad je podijeljen u nekoliko dijelova. U prvom dijelu bit će iznesen vojno-politički kontekst koji je prethodio Vrančićevoj diplomatskoj misiji u Carigrad

7 Biografija Nikole Šubića Zrinskoga ima zaista obilje crtica. Njegova najupečatljivija biografska crtica svakako je uloga u sigetskoj bitci (1566.). O Sigetu i sigetskoj bitci vidi npr. Bende, Lajos, „Sziget ostroma 1566-ban“, u: Rúzsás, 1966, 61–107; Fodor, Pál, Varga, Szabolcs, „Zrínyi Miklós és Szulejmán halála“, *Történelmi Szemle*, 58 (2), 181–202; Thúry, József „Szigetvár elfoglalása 1566-ban“, dio 1–2, *Hadtörténelmi közlemények*, 4, 1891, 60–80, 208–225. O obitelji Zrinskih vidi, primjerice, Bene, Sándor, „A Zrínyiek: egy családtörténet története“, u: Bene, Hausner, 2007, 271–321, a o njoj su izašli i zbornici *Povijest obitelji Zrinski. Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Zagrebu, 8. – 9. studenog 2004.*, Ladić, Vidmarović (ur.), 2007; *Militia et Litterae. Die Beiden Nikolaus Zrínyi und Europa*, Kühlmann, Tüskés, Bene (Hrsg.), 2009 i *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, Bene, Ladić, Hausner (ur.), 2012. Osim toga, izašao je i pretisak *Franjo Črnko: Nikola Zrinski – branitelj Sigeta grada*, Jembrih (ur.), a o Zrinskom vidi još Pauler, Gyula, „Zrínyi Miklós, a szigetvári hős“, *Vasárnapi Újság*, sv. 7, br. 1, 1860, 3–4; Mesić, Matija, *Život Nikole Zrinskoga sigetskoga junaka*, 1866; Varga, Szabolcs, „Nikola Zrinski Sigetski – Nikola Šubić Zrinski. Revidiranje zajedničke hrvatsko-mađarske povijesti u 21. stoljeću“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 36, 2018, 81–92; Kovács S., Tibor, Négyesi, Lajos, Padányi, József, „Sablja Sigetskog Nikole IV. Zrinskog“, *Podravina*, 16 (32), 2017, 43–58; Zahirović, Nedim, „Idris Karačović, sluga Nikole Šubića Zrinskog, osmanski beg i paša“, *Scrinia Slavonica*, 21 (1), 2021, 77–87.

8 Budući da, kako će rad pokazati, Nikola Šubić Zrinski nije znao da će mu se ponuditi mogućnost da prijeđe na drugu (osmansku) stranu, bit će riječi o „vrbovanju“, a ne „pregovaranju“.

tijekom 1553. godine odnosno povijesni pregled, s posebnim naglaskom na stanje u Transilvaniji, koja je tijekom 1551. godine došla natrag u ruke Habsburgovaca jer je Vrančić u Carigrad i poslan kako bi održao Transilvaniju u posjedu Habsburgovaca. U drugom dijelu bit će iznesen pokušaj rekonstrukcije „sage“ o vrbovanju Zrinskoga iz pisama Vrančića i Zaya kralju Ferdinandu. U trećem dijelu bit će izneseno djelovanje Nikole Šubića Zrinskoga tijekom 1553./1554. godine, odnosno perioda u kojem Vrančić izvještava kralja Ferdinanda o „vrbovanju“ bana. Dostupne činjenice upućuju na to da je odnos između Zrinskoga i kralja distanciraniji u periodu dok za to „vrbovanje“ kralj još nije saznao, kao i da će kralj, nakon što za to sazna, voditi „popustljiviju“ politiku prema Zrinskom.

Iako se u davanju povijesnoga pregleda težilo recentnijoj literaturi⁹, za povijesni pregled stanja u Hrvatskoj u razmatranom periodu sadržajnim opsegom i dan danas prednjači onaj davni Klaićev pregled (1982.), inače originalno izdan 1911. On spominje Vrančićevu diplomatsku misiju u Carigradu i dosta opsežno prati djelovanje Zrinskoga u razmatranom periodu (1553. – 1554.), čak navodi i neke podatke kojih nema ni u kvalitetnoj recentnoj biografiji Nikole Šubića Zrinskoga *Europe's Leonidas: Miklós Zrínyi, Defender of Szigetvár (1508–1566)* (2016.), mađarskoga povjesničara Szabolcsa Varge, vrlo dobro upoznatoga i s hrvatskom literaturom o Zrinskom, što je u razmatranju njegova lika i djela od velike važnosti. Iako je Klaićev povijesni pregled sadržajnim opsegom velik, problem njegova pregleda, a na koji je još davno upozorio i Ive Mažuran (1958, 93), je taj što Klaić za svoje navode ne ostavlja reference, odnosno one su navedene tek sumarno, na kraju djela, pa nekad čitatelj nije posve siguran postoji li za određeni navod potkrjepa iz izvora ili su navodi možda plod neke Klaićeve slobodne interpretacije. Usprkos tome, najveći dio Klaićevih biografskih navoda o Zrinskom iz razmatranoga perioda nije izmišljen jer je i bez navođenja referenci jasno kako je najveći broj podataka o njemu Klaić vadio iz zbirke Samua Barabása *Zrínyi Miklós a szigetvári hős életére vonatkozó levelek és okiratok* (1898./ 1899.). Za upotpunjavanje slike o Zrinskom, osim

9 Redom sljedeća djela: Kann, Robert, *A History of the Habsburg Empire, 1526–1918*, 1974; Von Hammer, Joseph, *Historija turskog (osmanskog) carstva*, 1979; Matuz, Josef, *Osmanско Carstvo*, 1992; Mažuran, Ive, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, 1998; Moaćanin, Nenad, *Turska Hrvatska*, 1999; Inalcik, Halil, *Osmansko Carstvo. Klasično doba 1300. – 1600.*, 2002; Kontler, László, *Povijest Mađarske: Tisuću godina u Srednjoj Europi*, 2008; Kia, Mehrdad, *The Ottoman Empire*, 2008; isti, *Daily Life in the Ottoman Empire*, 2011; Bulei, Ion, *A Short History of Romania*, 2016.

Barabásove zbirke, uvelike pomažu još i *Hrvatski saborski spisi* (HSS II., 1537. – 1556.) Ferde Šišića, gdje je sačuvano mnogo podataka o krajiškim utverdama, što je još davno bio kvalitetno sistematizirao Milan Kruhek u monografiji *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog Kraljevstva tijekom 16. stoljeća* (1995.).

1.

Uoči Vrančićeva odlaska u Carigrad i vijesti o „vrbovanju“ Zrinskoga, vojnopolićka situacija između Habsburške Monarhije i Osmanskoga Carstva bila je poprilično kompleksna. Sultan Sulejman nastojao je postupno – dio po dio – uključivati Ugarsku u svoje carstvo, što bi mu s vremenom onda otvorilo put do Beča, a prvi korak tome bilo je zauzimanje Budima 1541. godine (Pálffy, 2001, 110). No isto tako, valja imati na umu i teze Josefa Matuza da su široko zasnovana osmanska osvajanja bila i upravo završena pripajanjem središnjega dijela Ugarske početkom četrdesetih godina 16. st., što je, osim izostanka gospodarski važnoga plijena, značilo i nedostatak prijeko potrebnoga zemljišta kojim bi se mogla namiriti vojska (usp. Matuz, 1982, 287–288 i 1992, 85–86). Inače, u Osmanskom Carstvu, sve je poljoprivredno zemljište pripadalo sultanu i doživljavalo se kao krunsko – *miri* (Kia, 2011, 95; usp. Moaćanin, 1999, 19). Prema mirovnom ugovoru između Ferdinanda i Sulejmana (u koji je Sulejman uključio i Francusku) od 1. kolovoza 1547. godine, Ferdinand je trebao zadržati dijelove Ugarske koji su već bili u njegovu posjedu u zamjenu za godišnji danak od 30 000 dukata, međutim, Ferdinand će pokušati zadobiti vlast nad Transilvanijom i Banatom tri godine kasnije (usp. Inalcik, 2002, 43–44; vidi detaljnije i Von Hammer, 1979, 446–447).

Na još daljem istoku Balkana, Osmanlije su kontrolirali cijeli rumunjski srednjovjekovni teritorij, međutim zemlje sjeverno od Dunava – Vlaška, Moldavija i Transilvanija s Banatom¹⁰ – uživale su određenu autonomiju uz plaćanje danka. Razlog zašto te zemlje nisu pretvorene u pašaluke, tj. ejalete odnosno bile jače vezane uz osmanski dvor, možda je moguće naći u mišljenju povjesničara Petra Panaitescua, prema kojem se te rumunjske zemlje jednostavno nisu nalazile na ruti Carigrad – Beograd – Budim – Beč, već su ležale „usputno“ (usp. Bulei, 2016, 50, 51). Najkompleksnija situacija zapravo je bila u Transilvaniji i Banatu – iako one nisu pretvorene u ejalete, njima su rukovodili dvojica sandžakbegova,

10 Za područje Banata u ovom kontekstu možda bi prikladniji naziv bio Temesköz (usp. Varga, 2020, 334), no ovom prigodom koristit će se Banat.

što znači da su Osmanlije uspostavile „stroži“ nadzor nad tim pokrajinama i da su obojica imali zadatak opskrbljivati osmansku vojsku (usp. Fodor, 2016, 97 i Ágoston, 2012, 221). Juraj Utješinović (1482. – 1551.) imao je poziciju sandžakbega u Transilvaniji, a Petar Petrović¹¹ (1487. – 1557.) u Banatu. Iako su obojica zastupali stranku Ivana Zapolje (1487. – 1540.) odnosno ugarskoga plemića koji se oko prijestolja sukobio s Ferdinandom, između njih dvojice postojao je i konflikt: u jednom trenutku Utješinović je Petrovića optužio za „turcizam“ i prijetnju kršćanstvu, a do kraja ljeta 1551. Utješinović je, očito vješt u manevriranju s objema stranama, uspio uvjeriti čak i osmanske izaslanike da je Petrović izdajica (Varga, 2020, 338, 339). Pored svega, na kraju je zapravo Utješinović izvukao najdeblji kraj jer ga je Ferdinand dao pogubiti u prosincu 1551. godine¹², nakon čega Transilvanija dolazi u ruke habsburškoga kralja. Prema ugovoru iz 1538. godine sklopljenom u Velikom Varadinu, Transilvanija je već i nakon smrti Ivana Zapolje trebala pripasti Ferdinandu (Poláček Gajer, 2016, 273). Zapoljina supruga, Izabela Jagelović (1519. – 1559.), i njihov sin, Ivan Sigismund (1540. – 1571.), koji je uzet pod zaštitu Osmanlija i kojemu je u ime Osmanlija povjerena vlast u osvojenim dijelovima Ugarske (vidi više Matuz, 1992, 82 i Varga, 2020, 333), nastaviti će Zapoljinu političku struju nakon njegove smrti (1540.).

No i Petrovićev sandžak je tijekom 1551. godine došao u ruke Ferdinanda. Kraljica Izabela prvo je na sastanku u Szászsebesu 1551. godine potpisala svoju izjavu o abdikaciji¹³, a iako tom sastanku nije prisustvovao i Petrović, nakon izvjesnoga oklijevanja ipak je udovoljio kraljičinoj naredbi da ustupi utvrde u Temišvaru, Lippi, Lugosu, Karánsebesu i Dévi (dakle, cijeli njegov sandžak) habsburškom kralju. Ferdinand je čak i predložio Petroviću da prijeđe na njegovu stranu i u tom slučaju bi mu bilo dopušteno zadržati kontrolu nad ovim utvrdama, međutim, Petrović je tu ponudu odbio, prema nekim mišljenjima – u čudu „kako uopće netko može obraniti te utvrde od Sulejmanovih snaga tijekom dvije pune godine“ (usp. Varga, 2020, 338, 339; Bethlen, 1782, 486), vjerojatno računajući da će to vrlo brzo opet doći natrag u osmanske ruke.

U zamjenu za utvrde, Petrović je od Ferdinanda, čini se posredstvom Izabele, dobio Munkács (tj. Mukachevo u današnjoj Ukrajini), a iako je čak i veliki vezir Rustem-paša (1500. – 1561.) u jednom trenutku smatrao da je Petrović

11 O Petru Petroviću vidi više Varga, 2020, 327–346.

12 O ubojstvu Utješinovića vidi detaljnije Klaić, 1982, 235.

13 Na tu ju je abdikaciju, čini se, prisilio Utješinović, koji je ubrzo stekao potpunu moć u Transilvaniji (usp. Varga, 2020, 337, 338).

nepouzdan, najkasnije do veljače 1552. godine su u sultanovu miljeu shvatili da je njihovo dosadašnje viđenje te situacije plod Utješinovićeve izdaje. Petrović, u konačnici, nije doživio osmansku odmazdu zbog predaje sandžaka koji mu je ustupljen Ferdinandu, a od 1552. godine Petrović je, dakle, i „ponovno“ karika osmanskoga dvora (usp. Varga, 2020, 339, 340, vidi i bilj. 62). S obzirom na to da je u međuvremenu iskusni Ferdinandov poslanik Ivan (Marija) Malvezzi u Carigradu zanijekao kraljevo zauzeće Transilvanije, Osmanlije su ga utamničile, a 1552. godine iz odmazde osvojili su natrag Temišvar, koji je nekoć, dakle, bio u Petrovićevu sandžaku, no sada je stavljen pod još izravniju upravu osmanskoga dvora i pretvoren je u ejalet (usp. Poláček Gajer, 2016, 274; Ágoston, 2012, 221).

Godine 1552. Ferdinandov je general Castaldo obavijestio Ferdinanda o tome i da se stanovnici Transilvanije žele odcijepiti od Habsburgovaca. Osim toga, Castaldo se bojao i Ferencu Kendya, vojvode kojega je Ferdinand postavio da upravlja Transilvanijom, a koji se, prema glasinama koje su počele kružiti dana 26. prosinca 1552. u Gyulafehérváru, trebao s Petrovićem naći u Munkácsu. Za Kendya je Castaldo sumnjao da je najznačajniji izvor lokalne potpore Izabelinoj frakciji unatoč činjenici da je služio kao predstavnik Ferdinandove vlasti u Transilvaniji, a dana 4. siječnja 1553. Castaldo je napisao Ferdinandu pismo u kojem je optužio Kendyja da je izdajica i preporučio njegovo uhićenje. U međuvremenu je i kraljica Izabela iz Transilvanije bila obaviještena da se njen povratak u Transilvaniju čeka, a na tom povratku će Petrović, otkako je „ponovno“ karika osmanskoga dvora, intenzivno raditi, za što mu je, čini se, obećana i vojna pomoć lokalnih Srba. Petrović je pokušao tijekom 1553. ući u Transilvaniju, no pod naletom snaga Ferdinanda, morao se povući 8. listopada (usp. Varga, 2020, 340, 341).

Od 1554. godine, Petrović je u Transilvaniji i u posjedu Lugosa i Karánsebesa, i dalje radi na povratku kraljice u Transilvaniju, a iako je Transilvanija i dalje bila u rukama Habsburgovaca, Sulejman je, čini se, „ubrzo“ s njenim vraćanjem pod osmansku vlast – dana 6. ožujka 1554. Sulejman je objavio građanima Brasóa, kao i Ferencu Kendyju i drugim transilvanijskim plemićima da je dao kraljevstvo Ivanu Sigismundu i da će Petrović privremeno dobiti sandžakbegovu zastavu koja je simbolizirala moć. Sultan ih je uputio da budu odani Petroviću i svom kralju, a također je poslao ovu naredbu Mehmedu Sokoloviću iz Bosne, Toygunu iz Budima, Kasim-paši iz Temišvara i vojvodama

Moldavije i Vlaške, što u konačnici može značiti i da su Osmanlije pridobili Kandyja na svoju stranu (usp. Varga, 2020, 341, 342; Bethlen, 1782, 553–554).

Tijekom 1552. godine Osmanlije su spremali i napad na Transilvaniju, no glavni zapovjednik Kara Ahmed-paša (1516. – 1555.) promijenio je plan i iz Budima pokušao osvojiti Gornju Ugarsku, što se pravdalo gospodarskim razlozima, a rezultat toga bio je osmanski poraz pod Egerom, odnosno „vratima Gornje Ugarske“ (usp. Fodor, 2016, 115, 118–119, 121; Kontler, 2007, 154). Iako je Eger obranjen, taj uspjeh, kao i niz drugih sljedećih godina, još nije budio nadu u uzvratni udar Habsburgovaca. Kralj Ferdinand, među ostalim, nije si mogao priuštiti pokušaj vraćanja otetih mjesta, čak i u odsustvu sultanove glavne vojske, dok god je resursima Svetoga Rimskoga Carstva raspolagao njegov brat, car Karlo V. (1519. – 1556.), kojega su, umjesto općega protuosmanskoga pohoda koji se od njega dugo očekivao, više zanimali vjerski sukobi katolika i luterana unutar Carstva (usp. Kontler, 2007, str. 154–155 i Kann, 1974, 36). Nije naodmet spomenuti ni da su Osmanlije upravo u Schmalkandenskoj ligi njemačkih protestantskih knezova našli prirodnoga saveznika, a neka od recentnijih istraživanja pokazala su i kako je osmanski pritisak između 1521. i 1555. prisilio Habsburgovce na davanje ustupaka protestantima te bio važan čimbenik u konačnom priznavanju protestantizma. Kada je, doduše, osmanska prijetnja počela ugrožavati i Njemačku, luterani nisu oklijevali dati financijsku potporu Ferdinandu (Inalcik, 2002, 44).

Godine 1552. Ulama-beg¹⁴ započeo je i val osmanskih osvajanja na području današnje Slavonije, a valja pritom imati na umu da su još i prije 1552. godine osmanski pohodi¹⁵ imali za cilj osvajanje cijele Slavonije i Zagreba, što je vidljivo iz dokumenata koje je podrobno analizirao Mujadžević u radu *Osmanska osvajanja u Slavoniji 1552. u svjetlu osmanskih arhivskih izvora* (2009, 91, 93, 95 i bilj. 15). Polazišne točke Ulamovu pohodu iz 1552. godine bile su, čini se, utvrda Gradiška (Stara Gradiška), te Požega,¹⁶ međutim, tijekom toga pohoda,

14 O Ulami-begu vidi Mujadžević, *Bosanski i požeški sandžakbeg Ulama-beg*, 2011, 251–258.

15 O osmanskim pohodima do 1552. i petogodišnjem primirju iz 1547., u sažetom obliku vidi Horvat, *Povijest Hrvatske* (sv. 1), 1904, 361–372; Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda. Od najstarijih dana do godine 1873.*, 1916, 167–177; Stjepan Antoljak, *Pregled hrvatske povijesti*, 1994, 90–93; Anđelko Mijatović, *Iz riznice hrvatske povijesti i kulture*, 2001, 169–186. Za opsežnije o ovom periodu vidi Mažuran, 1958, 93–128 i isti, „Turske provale i osvajanja u Slavoniji od kraja 14. do sredine 16. stoljeća“, *Peti znanstveni sabor Slavonije i Baranje. Zbornik radova*, Čalić, Berber (ur.), 1991, 17–66.

16 U Požegi je, navodno, 19. listopada 1552. godine Ulama-beg pozvao na okupljanje vojnika za pohod (2009, 107).

u osmanske ruke pale su tek (od značajnijih lokacija) Virovitica¹⁷ i Čazma, iako je habsburška strana imala i saznanja kako se Osmanlije spremaju osvojiti još Koprivnicu i Đurđevac, te provaliti na Varaždinsko polje.¹⁸ Spletom okolnosti, Osmanlije su imali problem sa špijunima koji su slali vijesti habsburškoj strani, prebjezima na habsburšku stranu, prikrivanjem informacija u svojim redovima, isplatom plaća vojnicima¹⁹, a u konačnici, očito nisu imali ni dovoljno snage ni volje za daljnjim osvajanjima koja su trebala uslijediti u Slavoniji krajem 1552. ili početkom 1553. Sve to posljedično je zaustavilo osmanska napredovanja u Slavoniji, iako će ona na području Hrvatske trajati još neko vrijeme (završeno privremenim zauzimanjem Siska 1594. godine; usp. Mujadžević, 2009, 91, 95, 97, 98, 100, 102, 107). Tijekom 1553. godine, Osmanlije su na prostoru Slavonije mirovali, što je dalo vremena za organizaciju obrane (Klaić, 1982, 249).

Tijekom 1553. godine Osmanlije su se okrenuli pohodima na istok protiv Safavida, iako je Petrović u međuvremenu intenzivno radio na vraćanju Transilvanije pod vlast Osmanlija, a u tim okolnostima, u drugoj polovici 1553. godine su Vrančić i Zay poslani u Carigrad kako bi, osim ishoda slobode za Malvezzija, odugovlačenjem i cjenkanjem uspjeli održati Transilvaniju u vlasti Habsburgovaca. Malvezzija su uspjeli osloboditi i on je poslan u Beč kako bi donio nove pregovaračke upute, međutim, iako su ga Vrančić i Zay željno priželjkivali natrag u Carigradu, nisu znali da se on tamo više nikada neće vratiti (usp. Vukušić, 2014, 53; Poláček Gajer, 2016, 273–274; Matuz, 1992, 82, vidi i bilj. 10). Od prosinca 1553. godine do srpnja 1554. svojim špijunskim pismima Vrančić iz Carigrada izvještava Ferdinanda i o osmanskome pokušaju „vrbovanja“ bana Zrinskoga, a ako se u obzir uzme teškoća kojom su Osmanlije dolazili do novih i potrebnih posjeda, možda im i nije trebalo mnogo promišljanja da se „zaobilaznim“ putem odluče za „vrbovanje“ Zrinskoga. U nastavku će biti rekonstruirana ta „saga“ o „vrbovanju“.

17 Inače, prema popisu Požeškoga sandžaka iz 1545. godine, Osmanlije su već računali da će Viroviticu ubrzo zauzeti (Nenad Močanin, „Turska Virovitica“, *725 godina franjevacu u Virovitici: zbornik radova međunarodnog simpozija*, Martinčić, Hackenberger (ur.), 2006, 17).

18 Osmanlije su zauzeli Čazmu, Dubravu/ Dombró, Viroviticu, a Grabovnik/Gorbonok jednostavno je napušten u strahu od osmanske vojske (usp. Klaić, 1982, 245 i Varga, 2016, 181).

19 Ulama-beg je otkrio da su osmanski zapovjednici (age) na području Požeškoga sandžaka, zajedno s povjerenicima za plaće i ostalim nekim dužnosnicima, skrivili veliku utaju novca namijenjenoga isplati vojnika. Pripadnici posada su, umjesto novca, dobivali zemlju prema jeftinoj cijeni, a dužnosnici i zapovjednici dijelili su novac (Mujadžević, 2009, 98).

2.

Rekonstrukcija „sage“ sljedeća je i prati nekoliko protagonista. Prije svega, Osmanlije su, iako se ne zna se točno kada, bili zarobili Ali Matiju, očito utjecajnu osobu od koje je habsburška strana imala velikoga povjerenja. Detaljno Vrančićevo pismo od 16. prosinca 1553. otkriva da je Rustem-paša zarobio Ali Matiju, te da je osmanska strana nagovarala Alija Matiju da se odmetne od Ferdinanda. Kako bi se lakše od Ferdinanda odmetnuo, očito je sam Ali Matija došao na ideju da bi se moglo „iskušati“ i „ispitati“ bana Nikolu Zrinskoga. Ta se ideja očito svidjela dalje i Rustem-paši, koji je želio da se Zrinski odmetne od Ferdinanda i pristane uz Ivana Sigismunda, a za provedbu toga posla Ali Matija je izabrao nekoga svojega slugu čije je ime, kako se u pismu od 24. lipnja 1554. kasnije otkriva (vidi prilog 5 na kraju), Ivan Tevnić (Tewnycz), da ode Nikoli Zrinskom i preispita ga. Sluga Ivan Tevnić bio je s Alijem Matijom u zarobljeništvu, a dobio je i, prema navodima pisma od 3. prosinca 1553. (prilog 1), odjeću, konja i veće izdatke od njegova položaja, s obećanjem većega beneficija, ne bi li isposlovao stvar prema zahtjevu osmanskoga dvora (MHH, 150–154, LIII; 160–169, LIX; 274–282, XCVIII; Poláček Gajer, 2016, 274–280).

Pismo od 5. listopada 1553. otkriva da je Ali Matija umro dana 22. rujna 1553., a njegova smrt osmanskome je dvoru djelomično, čini se, poremetila planove, pa su osim Ivana Tevnića u taj plan uključili još i Franju Piku. Prema navodima Vrančića i Zaya, Pika je bio „brbljavi“ svećenik iz Segedina kojemu su Osmanlije, ako uspješno obavi zadatak, obećali transilvanski episkopat. Sluga Ivan Tevnić prvo je poslan Zrinskom da „udari temelje“ odnosno pronade „osamljenu zgradu prikladnu za takav susret“, a čim se vrati u Carigrad i „donese nekakvu nadu u dobru volju gospodina bana“, Zrinskom bi bio poslan Franjo Pika s potpunim napatkom (MHH, 100–109, XXXVII; 160–169, LIX; Poláček Gajer, 2016, 274–280). Vrančić i Zay sugerirali su kralju Ferdinandu da, ako je to moguće, spomenutoga slugu, Ivana Tevnića, zarobi ban Nikola Zrinski te pritišće „toliko dugo u tamnici“, dokle god se njih dvojica ne vrate iz Carigrada, „da slučajno ne bi mogao otkriti još nešto“ (usp. MHH, 150–154, LIII, prilog 1). Je li Ivan Tevnić bio u konačnici zarobljen, ne zna se, a ne zna se ni je li Zrinskom u konačnici poslan i Franjo Pika. Jedno pismo Vrančića i Zaya od 24. lipnja 1554. godine otkriva da Pika još uvijek boravi u nekom zatvoru (prilog 5), a drugo, od 5. srpnja 1554., otkriva da ga je osmanski admiral Zinan-pa-

ša vjerojatno posmrtno oslobodio²⁰, te da će ga Vrančić i Zay nastaviti pratiti (MHH, 274–282, XCVIII; 287–290, C). No što se događalo nakon 5. srpnja 1554. godine, ne zna se i nakon tog datuma nestaju vijesti o „sagi“.

U jeku „sage“ o „vrbovanju“ Zrinskoga, kralj Ferdinand je u jednom navratu, u pismu od 15. travnja 1554. godine (prilog 4), i odgovorio Vrančiću i Zayu, zahvalivši im se što su ga o tome obavijestili, te uputio ih da dalje pomno prate situaciju, dijelom i zbog toga kako bi „lakše i ugodnije pogubni ljudi mogli biti potajno uhvaćeni“ (usp. MHH, 230–235, LXXXV, prilog 4). Tko je glavni i odgovoran za ovu misiju „vrbovanja“ Zrinskoga, teško je procijeniti, no sadržaji iz pisama upućuju na sljedeće: Ali Matija prvo je došao na ideju „vrbovanja“ bana, a iako je Rustem-paša konkretno tu ideju provodio, čini se da je pokušaj odvrćanja bana od Ferdinanda započeo i oblikovao Petar Petrović (prilog 3), kako to otkriva pismo od 13. prosinca 1553. Pismo od 24. lipnja 1554. godine otkriva i da je Ahmed-paša huškao Petrovića na taj čin (MHH, 159–160, LVIII; 274–282, XCVIII). S obzirom na to da je zarobljeni Ali Matija dolaskom na ideju o „vrbovanju“ bana Zrinskoga počinio i „izdaju“ kralja Ferdinanda, budući da je Vrančiću i Zayu prešutio sve ove pojedinosti iako su njih dvojica redovito razgovarali s njime o njegovim nevoljama i radili na njegovu oslobođenju, Vrančić i Zay navode kralju, u jednom pismu nakon što je Ali Matija umro, da sam procijeni treba li Ali Matiju optuživati za to, budući da više nije na životu.²¹ U istom tom pismu predložili su Ferdinandu dalje i da, ako je to moguće, „potiho ukloni“ (tj. usmrti) Petra Petrovića (MHH, 160–169, LIX; Poláček Gajer, 2016, 274–280). Nikola Zrinski, prema saznanjima Vrančića i Zaya odnosno pisma od 16. prosinca 1553., ukoliko bi prešao na stranu Osmanlija, utoliko bi dobio vlast nad cijelom Slavonijom (usp. isto).

3.

Tijekom 1553. godine, u periodu uoči odlaska Vrančića i Zaya u Carigrad i u trenutku dok oni izvještavaju kralja o osmanskome pokušaju „vrbovanja“ Zrinskoga, dostupne činjenice upućuju na to da je odnos između kralja i bana bio poprilično distanciran. Prije svega, valja imati na umu da je još u studenom

20 U pismu od 5. srpnja stoji da ga je Zinan-paša (koji je inače umro 21. prosinca 1553.), brat Rustema, oslobodio „utjehom svoje duše“ (usp. MHH, 287–290; C).

21 Jedno pismo, od 17. siječnja 1554. godine, iako u malo nepotpunoj i nejasnoj formulaciji, otkriva da je Ferdinand očito dobro postupio s Ali Matijom (ili njegovom ostavštinom, štogod) nakon što je ovaj umro (MHH, 174–181, LXIII).

1552. godine Zrinski podnio kralju molbu da ga riješi banske časti, nakon čega se početkom 1553. godine kralj morao ponovno nagoditi s njim. Prema navodima Klaića, Zrinski je bio vjerojatno nezadovoljan jer od kralja nije dobio potrebnu pomoć za obranu granica od Osmanlija i jer vidi „kako kraljevstvo danju i noću propada“, a prema navodima Szabolcsa Varge Zrinski je podnio ostavku kao rezultat brojnih poraza tijekom 1552. godine (Klaić, 1982, 245; Varga, 2016, 181). Prema Vargi, Zrinski je bio ozbiljan u namjeri da podnese ostavku, s obzirom na to da je imao naviku govora „preko reda“ i prijatiji, dapače, bio je svjestan da mu kralj ne može naći prikladnoga nasljednika, slijedom čega se onda mogao pouzdati i da će u budućim „pregovorima“ s kraljem izvući najbolje za sebe (Varga, 2016, 181). Spomenuti primjer ponovne nagodbe kralja sa Zrinskim početkom 1553. godine, kada mu je kralj isplatio sav dosadašnji dug za uzdržavanje četa, čija će plaća usput biti i povećana, a dogovoreni su i radovi na utvrđivanju Kostajnice i Novoga Grada na Uni, prema Vargi svjedoči kako se Zrinski s razlogom mogao pouzdati u svoja očekivanja (Varga, 2016, 181).

Valja spomenuti i da se, osim što je radio u beznadnim okolnostima, Zrinski tijekom svojega mandata borio s gotovo stalnim financijskim problemima, ugarska komora dugovala mu je mnogo novca, primjerice 20 000 forinti tijekom 1544. godine (Barabás II, 161, XXXII), a u jednom je pismu s izrazitom zlobom pisao kralju kako je od svojih tisuću konjanika njih 600 platio iz vlastitoga džepa (Barabás I, 56–59, XXXII; Varga, 2016, 180). Zrinski je pokušavao naći i nove izvore financiranja, tj. predložio je staru ideju Petra Berislavića prema kojoj bi se prihodi zagrebačke biskupije koristili za plaćanje bana, međutim, kada se prilika za to i pružila tijekom 1543. godine, nakon smrti Simona Erdődyja, zagrebačkoga biskupa, kralj tom prijedlogu nije dao veću važnost. Od 1549. godine Zrinski je radio i pod mnogo nepovoljnijim uvjetima, banska vojska smanjena mu je na 250 vojnika. S obzirom na to da se vojna plaća banu obično plaćala iz vojnoga poreza ugarskih županija (iako je naplata toga često izazivala poteškoće), no i sve većega udjela austrijske vojne pomoći, kralj je Zrinskom vjerojatno i podario te „nepovoljne“ uvjete (usp. Varga, 2016, 180). Usporedbe radi, čini se da je početkom 1553. godine, kada se nakon spomenute ponudene ostavke Zrinskoga kralj ponovno nagodio sa Zrinskim, broj vojnika koji je Zrinski vodio uza se narastao na 300 (Klaić, 1982, 247).

Pozitivna stvar za kralja i Zrinskoga bila je ta što tijekom 1553. godine Osmanlije nisu poduzimali akcije na prostoru Slavonije i to je, čini se, Zrin-

skom, novoimenovanom kapetanu Ivanu (Hansu) Ungnadau i zamjeniku kapetana Ivanu Lenkoviću dalo vremena da porade na obrani pokrajina i pripreme se za buduće akcije; Zrinski je, primjerice, utvrđivao Kostajnicu i Novi Grad na Uni, a za taj posao 6. rujna ponuđeni su mu i kmetovi iz Steničnjaka. Dana 15. srpnja pozvao je kralj Zrinskoga i Ungnada da u Sisak stave svojega kapetana i nešto vojske, a tijekom listopada Zrinski je imao i neku bolest koja ga je sprječavala u djelovanju. No gorući problem koji je Zrinskoga i nakon „nagodbe“ s kraljem početkom 1553. godine pratio i dalje je onaj financijske prirode. Nakon što se oporavio, Zrinski je sazvao u studenom hrvatsko-slavonski sabor za koji se ne zna gdje se održao niti su poznati svi njegovi zaključci, no vjerojatno su na njemu staleži dopustili ratnu daću od jedne forinte po dimnjaku (fuma) u dvama obrocima za 1554. godinu te odredili besplatne radnike za utvrđivanje gradova (kmetovi Zagrebačke županije bili su, primjerice, određeni za Sisak). Prema sudu Klaića, od tih daća nije bilo velike koristi jer u cijeloj Slavoniji oporezivati se moglo svega 4648 dimnjaka, a u konačnici i ban je od svega toga dobio malenu cifru (isti, 247–251).

Također, Zrinski i dalje nije redovito dobivao plaću od ugarske komore, a zbog toga je dvorska komora kralja Ferdinanda 13. prosinca 1553. godine pozvala ugarsku komoru da isplati banu Zrinskom mjesečnu plaću uz zaostali dug kako njegovi vojnici ne bi ostavili gradove i razišli se. Klaić, doduše bez jasne argumentacije, smatra da komora nije obavila taj posao jer se Zrinski već početkom iduće godine nalazio u Beču gdje ga je ispratio Luka Sekelj²² (Klaić, 1982, 251–252). Ferdinand je, inače, o problemu (ne)isplate plaće Zrinskom upozorio ugarsku komoru još i 5. rujna 1553., kada im je natuknuo da plate Zrinskom i njegovoj vojsci četiri mjeseca zaostatka (Barabás I, 215–216, CXXXVI), a 19. studenoga iste godine Zrinski je i od samoga kralja tražio da mu plati najmanje četiri od sedam mjeseci zaostale plaće za njega i njegove vojnike (Barabás I, 219–220, CXXXIX).

Osim toga, Zrinski je u zarobljeništvu držao i nekoga turskoga vojvodu Murata, a Mehmed-paša, koji je od Zrinskoga tražio da ga pusti, tužio se čak i samom kralju Ferdinandu (Klaić, 1982, 252). Kada je preko Ungnada dana 19. prosinca 1553. kralj pod „prijetnjom“ tražio od Zrinskoga da preda zarobljenoga Murata paši (Barabás I, 223–224, CXLII), Zrinski je to u pismu tri dana

22 Luka Sekelj (Székely) (? – 1568.) bio je od 1542. do 1554. durđevački kapetan, a od 1567. do 1568. vrhovni zapovjednik habsburških snaga u Hrvatskoj i Slavoniji (Mujadžević, 2009, 93, bilj. 14).

kasnije odbio uz objašnjenje da ga on ne drži zarobljenoga zbog novca, darova, konja ili bilo kakve druge otkupnine, već da s njim „iskupi zarobljene kršćane“ (isti, CXLIII, 224–226), koje su Osmanlije tijekom primirja koje je onda bilo na snazi zarobili (Klaić, 1982, 252). Značajna je pritom i rečenica u kojoj Zrinski, znajući što će unaprijed napraviti (tj. odbiti kraljev zahtjev), opravdava svoju vjernost kralju: „Mi smo vjerni kraljevskomu veličanstvu kao svaki podanik njegov bez iznimke“ (isto).

Ivan Ungnad, čini se, također nije imao najbolje slaganje sa Zrinskim. Osim što je u kraljevo ime sastavio pismo u kojem se Zrinskom nalaže da pusti Murata, dana 10. veljače 1554. molio je kralja da opomene bana Zrinskoga, odnosno da mu naredi sazivanje sabora koji bi donio obvezujuće odluke prema kojima bi plemstvo moralo dati potreban broj radnika za pojedina gradilišta jer je u tom trenutku, prema mišljenju Kruheka, na svim gradilištima bio najveći problem kako naći dovoljno obične radne snage (Kruhek, 1995, 154; HSS II, 394–396, 265). Varga prenosi i podatak iz ožujka 1554. godine prema kojem je Ungnad pisao Ferdinandu, moleći ga da ne primi vojnike Zrinskoga u dovršene tvrđave Siska, Iváncsa i Križevaca, s obzirom na to da Petar Erdődy²³ besplatno obavlja zadaću za koju je ban plaćen. Prema Vargi, izvjesno je da je Ungnad smatrao da je novac dan Zrinskom uzalud bačen te je – posve otvoreno – smatrao da je ban samo skupio novac, ali nije ga i upotrijebio za angažiranje vojnika (Varga, 2016, 181–182; HSS II, 396–399; 265).

Dana 1. ožujka 1554. godine u Požunu održao se sabor na kojem je na upražnjeno mjesto palatina izabran Toma Nádasdy²⁴, a na tom saboru donesena su još 24 članka koje je kralj u Požunu potvrdio 12. travnja. No ono što je još važnije, tri dana nakon toga, 15. travnja, kralj u Požunu izdaje Zrinskom povelju kojom mu dopušta da kao gospodar Međimurja svojem obiteljskom grbu doda još i grb izumrlih Ernušta (Klaić, 1982, 252). Usput rečeno, kada je izumro posljednji potomak Ernušta, Gašpar (umro između 8. svibnja 1539. i 18. listopada 1540.), ostavio je iza sebe mladu udovicu Anu, kćer bana Petra Keglevića, a kako je Gašpar umro bez nasljednika, njegova su imanja trebala pripasti kraljevskoj komori. Međutim, Keglević se tome usprotivio, nakon čega se razvilo dugotrajno natezanje koje je za posljednicu imalo vraćanje Koprivnice, koja je

23 Petar Erdődy (1504. – 1557.), kraljevski kapetan u Ugarskoj i Slavoniji od 1546. – 1553. Od 1556. hrvatsko-slavonski ban (Mujadžević, 2009, 100, bilj. 53).

24 Tomo Nadaždi (Nádasdy) (1498. – 1562.), do 1542. hrvatsko-slavonski ban, od 1542. – 1546. i 1548. – 1552. vrhovni zapovjednik za ugarska „prekodunavska“ područja. Godine 1559. imenovan je za ugarskoga palatina (Mujadžević, 2009, 100, bilj. 52).

bila vlastelinstvo Ernušta, pod izravnu kraljevsku vlast. Kralj je Koprivnici izdao potvrdu starih povlastica 23. lipnja 1547. godine (Nemet, 2008, 82).

Dana 5. svibnja Zrinski je u Beču, gdje je izmolio kralja da njegove gradove – Kostajnicu i Novi Grad na Uni – koji su najviše bili izloženi osmanskim napadima, primi u svoje kraljevske ruke, što je kralj i učinio, nakon čega je Ungnad obranu tih gradova povjerio Petru Erdődyu (Klaić, 1982, 252). Osim toga, 1554. godine, na savjet Zrinskoga, Ferdinand je imenovao i Lászla Kerecsényija upraviteljem sigetske utvrde (Varga, 2016, 183). Tu dužnost Kerecsényi je obnašao od 12. rujna 1554. do 21. veljače 1556. godine, a dan ranije, 11. rujna, kraljevi povjerenici János Zermegh i Ferenc Felpéczy uručili su Kerecsényiju inventar dvorca i grada Sigeta napravljen između 16. i 27. srpnja 1554. godine, koji sadrži popis oružja i topova (*hadiszerek és ágyúk*), pušaka (*szakállas puskák*) i dr. (Timár, 1989, 16, 134, 135). Iako se ne zna, dakle, kada je Zrinski točno savjetovao kralja da to učini, Kerecsényi je, što je možda i važnije, na toj poziciji od 12. rujna 1554. godine.

Prema Klaiću, odbijanje Zrinskoga da preda paši vojvodu Murata izazvalo je spor koji se mogao riješiti samo dvobojem („mejdanom“) bana i paše. Klaić navodi kako se ne zna je li ban pozvao pašu na dvoboj ili je bilo obrnuto, a prema Vargi, paša je pozvao bana (Klaić, 1982, 252–253; Varga, 2016, 182). Iako je Ferdinand zabranio takve privatne bitke s obzirom na to da je trajalo primirje, Vjekoslav Klaić, u ne baš uvjerljivoj argumentaciji, navodi da je vjerojatno Zrinski, tijekom jednoga boravka u Beču, zamolio kralja za dopuštenje koje mu je onda kralj dao, a potvrdu toga možda vidi u činjenici da je kralj jamačno preuzeo i gradove Zrinskoga na svoju brigu. Iako nije jasno na koje preuzimanje gradova Klaić točno misli, prethodno je spomenut podatak da je kralj gradove Zrinskoga – Kostajnicu i Novi Grad na Uni – preuzeo na svoju brigu tek u svibnju 1554., a nije isključeno pretpostaviti ni da je to dopuštenje kralj Zrinskom dao i dok su u travnju boravili u Požunu. U svakom slučaju, nakon 20. kolovoza 1554. godine, dvije su se strane borile, tj. „mejdan“ se odigrao ispod utvrde Szentgyörgy (Đurđevca) (Klaić, 1982, 253; Varga, 2016, 182).

Do 15. travnja 1554., odnosno spomenutoga privilegija, kralj je već svakako saznao za osmanski pokušaj „vrbovanja“ Zrinskoga, a nakon toga, kao da će početi popuštati Zrinskom, što će biti objašnjeno u nastavku. Dok kralj nije znao za to, Zrinskoga su mučili financijski problemi (mučit će ga i dalje, daka-ko), protivio se puštanju Murata usprkos kraljevu nalogu, a bio je i u zategnu-

tim odnosima s Ivanom Ungnadom zbog rada na obrani od Osmanlija, što se nastojalo prethodno prikazati. A onda, „odjednom“, 15. travnja 1554., Zrinski od kralja dobiva privilegij s grbom i otad nadalje „zatopljavaju“ odnosi između njih dvojice? Prije svega, malo se zna o tome što je bilo sa Zrinskim početkom 1554. godine. U prvom svesku Barabásove zbirke *Zrinyi Miklós a szigetvári hős élete vére vonatkozó levelek és okiratok*, od datuma 22. prosinca (kada Zrinski odgovara Ungnadu, odnosno odbija kraljev zahtjev o oslobađanju Murata) do 19. travnja sačuvana su svega tri dokumenta (Barabás I, 226–229, CXLIV, CXLV, CXLVI), a u drugom svesku, od 26. listopada do 15. travnja, niti jedan (vidi Barabás II, 314–315). O tome što je Zrinski u tom periodu – od kraja prosinca pa do 15. travnja 1554. godine – radio, moguće je zasad jedino nagađati.

Naime, osim što je dana 15. travnja 1554. Ferdinand u Požunu dao Zrinskom spomenuti privilegij da u svoj obiteljski grb uvrsti onaj pokojnih Ernušta, istim datumom potpisano je i pismo koje je Ferdinand s naputkom „Cito, cito, cito. Cito, cito“ („brzo/hitno“; MHH, 230, LXXXV) uputio Vrančiću i Zayu u Carigrad. U tom pismu koje je kralj Ferdinand „hitro“ uputio Vrančiću i Zayu u Carigrad, naveo im je kako su ga o slučaju nastojanja Rustem-paše da odvрати Nikolu Zrinskoga od kraljeve vjernosti dobro i pravovremeno obavijestili, te im nalaže da se o spomenutom slugi Ali Matije (kralj tada još nije znao da se radi o Ivanu Tevniću), koji je prema navodima Vrančićevih pisama trebao „pripremiti teren“, marljivo raspitaju ili će on, kada dovrši poslove, već stići natrag u Carigrad, a nakon njega će onda Franjo Pika napraviti drugi korak. U tom pismu koje je kralj poslao Vrančiću i Zayu navodi se i da su pisma koja su do kralja stigla mnogobrojna i kako ne smatra da je potrebno na svako odgovoriti, ali s obzirom na to da je, kako je i sam naveo na početku pisma, u obzir uzeo Vrančićeva pisma datirana 3., 13. i 16. prosinca 1553. godine, u kojima je bilo riječi o vrbovanju Zrinskoga, u tom kontekstu, među mnogim dojavljenim vijestima od Vrančićeve strane s carigradskoga dvora, znalo se što je kralju u tom trenutku bilo prioritetom – znao je da pokušaj osmanskoga pridobivanja Zrinskoga traje, bio je vjerojatno svjestan „distanciranoga“ odnosa sa Zrinskim i trebalo je hitno reagirati da ga se zadrži, da mu ne bi Osmanlije eventualno ponudili bolje uvjete, a kralj je znao da Osmanlije nude Zrinskom cijelu Slavoniju jer je to spomenuto u pismu od 16. prosinca 1553., kao i da bi Osmanlije mogli Zrinskoga „više cijeniti“ ako prijede na njihovu stranu, kako to otkriva Vrančićevo pismo od 3. prosinca 1553. (vidi i rekonstrukciju „sage“; MHH, 230–235, LXXXV; usp. 150–154; LIII, prilog 1).

Možda su Osmanlije i znali za distanciran odnos između kralja i bana kada je Zrinski u prosincu 1553. u zarobljeništvu držao Murata, za kojega mu je kralj morao narediti da ga pusti (Klaić, 1982, 252), i tu „nanjušili“ priliku za pridobivanjem Zrinskoga na svoju stranu, doduše, to je zasad moguće jedino pretpostaviti. Tu možda leži i odgovor zašto je 15. travnja 1554., čijim je datumom potpisano i „hitro“ pismo za Vrančića i Zaya u Carigrad, kralj Zrinskom dodijelio spomenutu povlasticu uvrštenja grba izumrlih Ernušta, a ne zbog vojnih zasluga, kako smatra Varga (usp. Varga, 2016, 203). U toj povelji u kojoj je kralj dao Zrinskom spomenuti privilegij kralj ujedno ističe i kako je Zrinski junačkim okršajem pred Peštom i dosadašnjim banovanjem pribavio „svojem imenu neumrli sjaj i slavu“ (*immortalem nomini tuo splendorem atque gloriam comparasti*; Klaić, 1982, 252; Barabás II, 317, XCV).

Dodatni razlog za zabrinutost Ferdinanda vjerojatno je stvarala i spoznaja da je jedna od ključnih osoba iza pridobivanja Zrinskoga na osmansku stranu Petar Petrović, koji je paralelno vrlo uspješno radio na vraćanju Transilvanije pod osmansku vlast – početkom 1554. Petrović je već bio u Transilvaniji i koji je već bio pregovarao s Ferdinandovim čovjekom Kendyem, a kojega su, čini se, Osmanlije uspjeli pridobiti na svoju stranu. Uostalom, netom prije Ferdinandove povlastice Zrinskom u Požunu, 6. ožujka 1554. Sulejman je objavio građanima Brasóa, Ferencu Kendyju, kao i drugim transilvanijskim plemićima da je dao kraljevstvo Ivanu Sigismundu i da će Petrović privremeno dobiti sandžakbegovu zastavu koja je simbolizirala moć (Varga, 2020, 340–341), čega je Ferdinand možda bio i svjestan.

Sve u svemu, osim povlastice s grbom, o „zatopljenju“ odnosa između kralja i Zrinskoga nakon što je kralj saznao za osmanski pokušaj „vrbovanja“ svjedoči i što je kralj pod svoju zaštitu, na molbu Zrinskoga, u svibnju 1554. uzeo Kostajnicu i Novi Grad na Uni, a iako se ne zna kada je kralj točno dopustio Zrinskom „mejdan“ (olako moguće da je to bilo u travnju 1554. u Požunu), zna se da se „mejdan“, usprkos Ferdinandovim zabranama, odigrao nakon 20. kolovoza 1554. Osim toga, iako se ne zna točno ni kada Zrinski tijekom 1554. godine predložio kralju imenovanje Lászla Kerecsényija na mjesto upravitelja sigetske utvrde, Kerecsényi je na toj poziciji od 12. rujna 1554. Sve se to, dakle, događa nakon 15. travnja 1554. godine, odnosno nakon uručenoga privilegija s grbom.

Nakon srpnja 1554. godine nestaju informacije o pokušaju „vrbovanja“ Zrinskoga u Vrančićevim pismima, no isto tako, valja imati na umu da će tijekom 1554. godine Zrinski opetovano ponuditi ostavku na bansku čast, a tek

sve većim dobročinstvima i obećanjima vladar ga je uspio zadržati na dužnosti (usp. Varga 2016, 180). U studenom 1554., u pismu Nádasdyu, ban Zrinski tužio se jer mu plaća redovito ne dolazi i što mu je s (očito mizernih) 300 vojnika povjereno braniti granicu. No, što je još važnije, Zrinskoga je zaboljelo i što ga, očito njegovim visokim donedavnim suradnicima, lažno optužuju kralju, snujući „zlo i neprijateljstvo“ protiv njega (Klaić, 1982, 255). U tom kontekstu, kralj vjerojatno nije bio glavni uzrok njegova nezadovoljstva pošto Zrinski optužuje ljude koji kralju nameću lažne glasine, a čini se da prije svega Zrinski nije bio u dobrim odnosima s Petrom Keglevićem. U takvim okolnostima, Zrinski je bio ponudio ostavku, no ona nije bila prihvaćena (usp. isto).

Zaključak

Rad je pokušao rekonstruirati „sagu“ o osmanskome pokušaju „vrbovanja“ Nikole Šubića Zrinskoga tijekom 1553. i 1554. godine, koja je dosad u historiografiji prošla „ispod radara“, a sačuvana je u „špijunskim“ carigradskim pismima Antuna Vrančića, s Vrančićeve prve carigradske misije (1553. – 1557.). O tom pokušaju Vrančić i Zay doznali su na carigradskom dvoru u prosincu 1553. godine, a dostupne činjenice do 15. travnja 1554. upućuju na distanciran odnos između Zrinskoga i kralja, ali i općenito između Zrinskoga i vladajućih struktura. „Saga“ prati nekoliko protagonista, Petra Petrovića, najutjecajnijega plemića u Transilvaniji i osmansku „kariku“ koja je dosta uspješno radila na vraćanju Transilvanije pod vlast Osmanlija, te koja je ujedno započela i oblikovala samo „vrbovanje“, Rustema-pašu koji je to „vrbovanje“ konkretno provodio u djelo, slugu Ali Matije (Ivana Tevnića) koja je u tom „vrbovanju“ trebala „pripremiti teren“, te Franja Piku koji je, nakon „pripremljenoga terena“, trebao napraviti završni čin sa Zrinskim. Tijekom srpnja 1554. nestaju vijesti o „sagi“, ali ta „saga“ svakako nije gotova jer su se tijekom svibnja 1557. godine, što ovom prigodom nije bilo predmetom razmatranja, čule glasine o tome da Zrinski pregovara s Osmanlijama. Nakon što je kralj Ferdinand doznao za pokušaj „vrbovanja“ Zrinskoga, a to je bilo do 15. travnja 1554. godine, njihovi odnosi ponovno „zatopljavaju“ – kralj je Zrinskom prvo 15. travnja 1554. dao povlasticu da u svoj grb uvrsti i onaj izumrlih Ernušta, na molbu Zrinskoga uzeo je Kostajnicu i Novi Grad na Uni pod svoju zaštitu, usprkos kraljevim zabranama privatnih bitaka Zrinski je odigrao „mejdan“ nakon 20. kolovoza 1554., a i na poticaj Zrinskoga, koji je vrlo vjerojatno stigao nakon kraljeva saznanja o „vrbovanju“, imenovao je i Lászla Kerecsényija upraviteljem sigetske

utvrde, koji je na toj poziciji od 12. rujna iste godine. Osobito je indikativan čin od 15. travnja 1554. o davanju Zrinskom povlastice da u svoj grb uvrsti onaj izumrlih Ernušta, budući da je istim datumom potpisano pismo koje je kralj „hitro“ poslao u Carigrad Vrančiću i Zayu, a u kojem zahvaljuje obojici na pravovremenom obavještanju o „vrbovanju“ bana s daljnjim uputama što trebaju raditi, što može svjedočiti o čemu je cijeloga toga dana kralj razmišljao – bio je svjestan da se Zrinski „vrbuje“, da će mu teško naći adekvatnoga zamjenika, i trebalo ga je pod svaku cijenu zadržati, pa mu je zato vjerojatno i dao spomenuti privilegij s grbom. Osim toga, cilj rada bio je skrenuti i pozornost na obilje činjenica koje Vrančićeva pisma kriju, a koje su dosad uglavnom prošle „ispod radara“ hrvatske historiografije. Njihovim razmatranjem svakako će se upotrijebiti spoznaje i o stanju u Osmanskom Carstvu, i o habsburško-osmanskim odnosima sredinom 16. stoljeća.

Popis izvora i literature

Objavljeni izvori

Barabás: Barabás, Samu (I, 1898; II, 1899). *Zrinyi Miklós a szigetvári hős életére vonatkozó levelek és okiratok*. Budapest: Kiadia a Magyar Tudományos Akadémia.

HSS II: Šišić, Ferdo (ur.) (1915). *Hrvatski saborski spisi / Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae. Knjiga druga: od godine 1537. do godine 1557. Dodatak 1526–1539. (MSHSM XXXVI.)*. Zagreb: Knjižara Lav. Hartmana (St. Kugli).

MHH: László, Szalay (prir.) (1858.). *Monumenta historica Hungariae. Verancsics Antal, M. Kir. Helytartó, Esztergomi Érsek, összes munkái, 3. kötet, Első portai követség 1553–1554*. Pest: Eggenberger Ferdinánd.

Literatura

Ágoston, Gábor (2011). Defending and Administering the Frontier: The Case of Ottoman Hungary. U: Christine Woodhead (ur.), *The Ottoman World* (str. 220–236). New York: Routledge.

Antoljak, Stjepan (1994). *Pregled hrvatske povijesti*. Split: Orbis / Laus.

Bazala, Vladimir (1978). *Pregled hrvatske znanstvene baštine*. Zagreb: Nakladni zavod MH.

- Belamarić Divjak, Senia (2004). Antun Vrančić / Antonius Verantius, 1504–1573. *Latina et Graeca*, 2 (6), str. 101–102.
- Bende, Lajos (1966). Sziget ostroma 1566-ban. U: Rúzsás (ur.), *Szigetvári emlékkönyv* (str. 61–107). Budimpešta: Akadémiai Kiadó.
- Bene, Sándor (2007). A Zrínyiek: egy családtörténet története. U: Bene, Sándor, Hausner, Gábor (ur.), *A Zrínyiek a magyar és a horvát históriában* (str. 271–321). Budimpešta: Zrínyi Kiadó.
- Bene, Sándor, Ladić, Zoran, Hausner, Gábor (ur.) (2012). *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Bethlen, Wolffgangi (1782). *Historia de rebus Transsylvanicis I*. Cibinii: typis & sumptibus M. Hochmeister.
- Blažević, Zrinka, Vlašić, Anđelko (ur.), (2018). *Carigradska pisma Antuna Vrančića – The Istanbul Letters of Antun Vrančić*. Istanbul: O. Aydemir.
- Bogišić, Rafo (ur.) (1969). *Hrvatski latinisti I*. Zagreb: Matica hrvatska, Zora.
- Bulei, Ion (2016). *A Short History of Romania*. Bukurešt: MERONIA Publishers Ltd.
- Demo, Šime (prev.), Manea-Grgin, Castilia (prir.) (2014). *Antun Vrančić, Historiografski fragmenti*. Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“.
- Fodor, Pál (2016). *The Unbearable Weight of Empire – The Ottomans in Central Europe. A Failed Attempt at Universal Monarchy (1390-1566)*. Budimpešta: Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences.
- Fodor, Pál, Varga, Szabolcs (2016). *Zrínyi Miklós és Szulejmán halála, Történelmi Szemle*, 58 (2), str. 181–202.
- Gyula, Pauler (1860). Zrínyi Miklós, a szigetvári hős. *Vasárnapi Újság*, 7 (1), str. 3–4.
- Horvat, Rudolf (1904). *Povjest Hrvatske (I)*. Petrinja: Tiskara Dragutina Benka.
- Inalcik, Halil (2002). *Osmansko Carstvo. Klasično doba 1300. – 1600*. Zagreb: Srednja Europa.
- Jembrih, Alojz (ur.) (2016). Franjo Črnko: *Nikola Zrinski – branitelj Sigeta grada*. Zagreb: Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronim.
- Kann, Robert (1974). *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Kasza, Péter (2021). Manuscripts behind a Manuscript. Manuscript Sources of Antun Vrančić's Work on the Fall of Buda. *Colloquia Maruliana*, 30, str. 205–215.

- Kia, Mehrdad (2008). *The Ottoman Empire*. Westport, Connecticut, London: Greenwood Press.
- Kia, Mehrdad (2011). *Daily Life in the Ottoman Empire*. Santa Barbara, Denver, Oxford: The Greenwood Press.
- Klaić, Vjekoslav (1982). *Povijest Hrvata. Od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća. Knjiga peta. Četvrto doba: vladanje kraljeva iz porodice Habsburga (1527–1740)*. Zagreb: Nakladni zavod MH.
- Kontler, László (2007). *Povijest Mađarske: Tisuću godina u Srednjoj Europi*. Zagreb: Srednja Europa.
- Košuta, Leo (1992). Aonio Paleario i Antun Vrančić. *Dani Hvarškoga kazališta*, 18 (1), str. 137–145.
- Kovács S., Tibor, Négyesi, Lajos, Padányi, József, (2017). Sablja Sigetskog Nikole IV. Zrinskog. *Podravina*, 16, (32), str. 43–58.
- Kruhek, Milan (1995). *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog Kraljevstva tijekom 16. stoljeća*. Zagreb: Institut za suvremenu povijest. Biblioteka Hrvatska povjesnica.
- Kühlmann, Wilhelm, Tüskés, Gábor, Bene, Sándor (Hrsg.) (2009). *Militia et Litterae. Die Beiden Nikolaus Zrínyi und Europa*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan (1886). *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova: niz životopisa: sa sedam slika*. Zagreb: Naklada Matice hrvatske.
- Ladić, Zoran, Vidmarović, Đuro (ur.) (2007). *Povijest obitelji Zrinski. Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Zagrebu, 8. – 9. studenog 2004*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Lončar, Milenko (2014). Pismom protiv nepoželjnih čitatelja II. Kodirana poruka Antuna Vrančića. *Colloquia Maruliana*, 23, str. 119–131.
- Lončar, Milenko, Sorić, Diana (2016). Pismom protiv nepoželjnih čitatelja III: Vrančićeva pomagala za kodiranje. *Colloquia Maruliana*, 25, str. 17–55.
- Lučin, Bratislav (2019). Antun Vrančić i Monumentum Ancyranum. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 45 (1), str. 219–251.
- Marković, Mirko (2003). *Hrvatsko plemstvo, svećenstvo i redovništvo*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Matković, Petar (1884). Putovanja po balkanskom poluotoku XVI. vieka: Putovanje Antuna Vrančića g. 1553. *Rad JAZU*, 8, str. 1–60.

- Matuz, Josef (1982). The Nature and Stages of Ottoman Feudalism. *Asian and African Studies*, 16, str. 281–292.
- Matuz, Josef (1992). *Osmansko Carstvo*. Zagreb: Školska knjiga.
- Mažuran, Ive (1958). Turska osvajanja u Slavoniji (1526. – 1552.). *Osječki zbornik*, 6, str. 93–134.
- Mažuran, Ive (1991). Turske provale i osvajanja u Slavoniji od kraja 14. do sredine 16. stoljeća. U: Dušan Čalić, Đuro Berber (ur.), *Peti znanstveni sabor Slavonije i Baranje. Zbornik radova* (str. 17–66). Osijek: JAZU.
- Mažuran, Ive (1998). *Hrvati i Osmansko Carstvo*. Zagreb: Golden marketing.
- Mesić, Matija (1866). *Život Nikole Zrinjskoga sigetskog junaka*. Zagreb: Troškom Matice ilirske.
- Mijatović, Anđelko (2001). *Iz riznice hrvatske povijesti i kulture*. Zagreb: Školska knjiga.
- Moačanin, Nenad (1999). *Turska Hrvatska*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Moačanin, Nenad (2006). Turska Virovitica. U: Julijo Martinčić, Dubravka Hackenberger (ur.), *725 godina franjevacu u Virovitici: zbornik radova međunarodnog simpozija* (str. 17–22). Zagreb, Osijek: HAZU – Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku.
- Mujadžević, Dino (2008). Mühimme defter iz 1552. – osmanski izvor za povijest Slavonije i Srijema. *Scrinia Slavonica*, 8 (1), str. 399–428.
- Mujadžević, Dino (2009). Osmanska osvajanja u Slavoniji 1552. u svjetlu osmanskih arhivskih izvora. *Povijesni prilozi*, 28 (36), str. 89–108.
- Mujadžević, Dino (2011). Bosanski i požeški sandžakbeg Ulama-beg. *Prilozi za orijentalnu filologiju*, str. 251–258.
- Nemet, Dražen (2008). Koprivnica i Ernušti. *Podravina*, 7 (13), str. 76–83.
- Novaković, Darko, Vratović, Vladimir (1979). *S visina sve: Antun Vrančić*. Zagreb: Globus.
- Pálffy, Géza (2001). The Impact of the Ottoman Rule on Hungary. *Hungarian Studies Review*, 28 (1–2), str. 109–132.
- Poláček Gajer, Jelena (2016). Pismo Antuna Vrančića i Franje Zaya kralju Ferdinandu o prilikama u Osmanskom Carstvu u prosincu 1553. godine. *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, 57–58, 273–288.
- Sorić, Diana (2009). Klasifikacija pisama Antuna Vrančića. *Colloquia Maruliana*, 18, str. 83–117.

- Sorić, Diana (2014). Obiteljski korespondenti Antuna Vrančića (1504. – 1573.): Biografski podaci i lokacija rukopisne građe. *Povijesni prilozi*, 33 (47), str. 35–61.
- Sorić, Diana (2015). Pitanje datuma rođenja hrvatskog humanista i ugarskog primasa Antuna Vrančića (1504. – 1573.). *Croatica Christiana periodica*, 39 (75), str. 37–48.
- Sorić, Diana, Komljenović, Ines (2017). Privatna pisma Antuna Vrančića i Andrije Rapicija. *Hum*, 12, (17. – 18.), str. 280–308.
- Sorić, Diana, Lončar, Milenko (2013). Pismom protiv nepoželjnih čitatelja: kodirane poruke Mihovila i Antuna Vrančića. *Colloquia Maruliana*, 22, str. 49–73.
- Sorić, Diana, Lončar, Milenko (2017). Rukopisi Antuna Vrančića (Fol. Lat. 1681.) iz knjižnice Széchényi u Budimpešti. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 35, str. 85–143.
- Sorić, Diana, Serreqi Jurić, Teuta (2020). *Antun Vrančić: Epistolae ad familiares*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Sorić, Diana, Serreqi Jurić, Teuta (2021). The Textual Transmission of Iter Buda Hadrianopolim, a Travelogue by Antun Vrančić. *Povijesni prilozi*, 40 (61), str. 397–427.
- Šišić, Ferdo (1916). *Pregled povijesti hrvatskoga naroda. Od najstarijih dana do godine 1873.* Zagreb: Matica hrvatska.
- Thúry, József (1891). Szigetvár elfoglalása 1566-ban, dio 1–2, *Hadtörténelmi közlemények*, 4, str. 60–80, 208–225.
- Timár, György (1989). *Királyi sziget. Szigetvár várgazdaságának iratai 1546–1565 – Baranya török kori forrásai I.* Pécs: Baranya Megyei Levéltár.
- Varga, Szabolcs (2016). *Europe's Leonidas: Miklós Zrínyi, Defender of Szigetvár (1508–1566)*. Budimpešta: Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences.
- Varga, Szabolcs (2018). Nikola Zrinski Sigetski – Nikola Šubić Zrinski. Revidiranje zajedničke hrvatsko-mađarske povijesti u 21. stoljeću. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 36, str. 81–92.

- Varga, Szabolcs (2020). Péter Petrovics (1487–1557) in the Service of Queen Isabella. U: Máté, Ágnes i Oborni, Teréz (ur.), *Isabella Jagiellon, Queen of Hungary (1539-1559)* (str. 327–346). Budimpešta: Research Centre for the Humanities.
- Von Hammer, Joseph (1979). *Historija turskog (osmanskog) carstva*. Zagreb: Elbookers.
- Vukušić, Luka (2014). Dva pisma Antuna Vrančića i Franje Zaya o ubojstvu turskog princa Mustafe 1553. *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, 55–56, str. 53–62.
- Zahirović, Nedim (2021). Idris Karačović, sluga Nikole Šubića Zrinskog, osmanski beg i paša. *Scrinia Slavonica*, 21 (1), str. 77–87.

Prilozi – prijevodi pisama i nekih ulomaka

Prilog 1: pismo LIII (ulomak; MHH, 152–153).

Regi Verancius et Zay.

(...)

Sed et aliud est, quod scire majestatem vestram necessarium esse duximus. Proxime scripsit quidam ad nos, famulum quendam Ally Matthiae, qui cum eo fuit in carcere, fuisse hinc expeditum ad spectabilem et magnificum dominum banum, cum magnificis pollicitationibus, si ad curam et tutelam reginae Isabellae filii vellet transire etc. Pluraque huc facere visa sunt; ipsi quoque famulo datae sunt vestes, equus et impensae majores quam pro ejus conditione, cum promissione majoris beneficii, si rem pro eorum voto confecisset. Dictum etiam est, quod idem famulus reversurus est, et in turcicam fidem abiturus, quem, dum a Zynan passa expeditur, coram quidem vidimus, sed quid ageretur, ignorabamus. Haec ad majestatem vestram non scribimus, quod suspicandum esset aliquid de integritate tanti domini, nostrae tamen timuimus, si reticuissemus, praesertim quod Hungarus homo id ad nos retulit. Re itaque communicata, cum quibus debet, fortasse non esset alienum, si cura magnifico domino bano, et quibusdam aliis mandaretur, ut hic nebulo famulus Corotnae et alibi quaereretur, et clam caperetur, premereturque tandem in tenebris, donec nos rediremus, ne forte posset etiam aliud detegere. Supplicamus autem majestati vestrae, ut si ita videbitur, dignetur suppressere

nomen nostrum, et aliunde se id cognovisse fingat, ne in aliquam indignationem domini bani caderemus.

(...) *Tertia Decembris, Constantinopoli 1553.*

Prijevod²⁵:

Vrančić i Zay kralju

(...)

Ali postoji nešto drugo što smo smatrali da Vaše Veličanstvo treba znati. Nedavno nam je neki napisao, da je neki sluga Ali Matije, s kojim je ovaj bio u zarobljeništvu, odatle bio poslan uglednom i plemenitom gospodinu banu²⁶ s veličanstvenim obećanjima, ako bi želio prijeći pod skrb i zaštitu sina²⁷ kraljice Izabele. Činilo se da ondje više koristi. Također je samom slugi dana odjeća, konj i veći prihodi od njegova položaja uz obećanje veće povlastice, ne bi li isposlovaio stvar prema njihovu zahtjevu. Još je rečeno da se isti sluga namjerava vratiti i prijeći k turskoj vjeri, a njega smo, dok ga je otpravljao Sinan-paša,²⁸ zaista vidjeli na svoje oči, ali nismo znali što se događalo. Ne pišemo ovo Vašem Veličanstvu, zato što se nešto treba posumnjati o poštenju tolikoga gospodina, ipak smo se bojali za naše (poštenje), da smo prešutjeli, osobito jer nam je Ugrin ovo dojavio. Stoga, budući da je stvar priopćena onima kojima je trebala biti, možda ne bi bilo neprikladno da se pošalje nadzor plemenitom gospodinu banu i nekim drugima, kako bi se ovaj sumnjiv sluga ispitivao u Korotni²⁹ i drugdje, zatim potajno zarobio, pa pritiskao toliko dugo u tamnici, dok se mi ne bismo vratili tako da slučajno ne bi mogao otkriti još nešto. Molimo, pak, Vaše Veličanstvo, da, ako se bude tako činilo prikladnim, drži dostojnim zatajiti naše ime i da se pretvara da je ovo saznalo ih drugog izvora, kako se ne bismo zamjerali gospodinu banu.³⁰

(...) 3. prosinca, u Konstantinopolu 1553.

25 Priložena pisma i njihove fragmente je s latinskog na hrvatski jezik prevela koautorica ovog rada Nina Levanić.

26 U razdoblju od 1542. – 1556. funkciju bana obnašao je Nikola Šubić Zrinski.

27 Ivan Žigmund Zapolja (1540. – 1571.) bio je sin Izabele Jagelović i Ivana Zapolje.

28 Funkciju admirala osmanske flote (kapudan-paša) od 1550. do 1553. obnašao je Sinan-paša koji je ujedno bio i brat Rustem-paše.

29 Korotna-vár (Koroknya-vár, Korokna-vár), stara utvrda u Šomođskoj županiji.

30 Doslovno „kako ne bismo pali u neki prijezir gospodina bana“.

Prilog 2: pismo LVII (MHH, 158–159).

Antonius Verancius et Zay Ibraino interpreti principis Turcarum S.
Nimis dominatio tua oblita est nostri, aut potius etiam de pectore nos jam abjecit, quod a tanto tempore nihil ad nos nec scripserit, nec nunciaverit. Et ne pluribus cum dominatione tua expostulemus, quod fortasse etiam ipsa habet suos respectus, non debet tamen bonorum amicorum etiam in majoribus negotiis oblivisci. Ideo rogamus eandem, ut non gravetur jam significare nobis, quid agatur, quidque nobis sperandum sit de rebus nostris. Caeterum ad litteras nostras proxime missas nihil nobis responsum est, nec etiam adhuc facultas data est, ut regis nostri tabellarium remittere potuerimus, quod quid sit et quare fit, nescimus, timemusque ne id sua majestas in malam partem interpretetur. Alioquin nos patienter ferimus, et fungimur nostro officio pro mandato principis, in cujus manibus sumus, et a dominatione tua magnifica expectamus amicas litteras et veritatis indices, quia hic plura nova sunt, quam stellae sunt. Vale et feliciter vale. Datum octava Decembris 1553. Constantinopoli.

Prijevod:

Antun Vrančić i Zay pozdravljaju Ibrahima, tumača princa Turaka
Tvoje je gospodstvo previše zaboravilo na nas ili nas je radije i od srca već odbacilo, budući da nam toliko vremena nije ništa ni napisalo ni oglasilo. I da se ne bismo žalili više na tvoje gospodstvo, budući da možda i samo ima svoje obzire, ipak ne treba zaboraviti na dobre prijatelje u važnijim poslovima. Stoga pitamo isto (gospodstvo), da se ne ustručava priopćiti nam što se događa i čemu se trebamo nadati o našim prilikama. Uostalom, ništa nam se nije odgovorilo na naša pisma nedavno poslana i dosad još nije dana mogućnost vraćanja pismonoše našega kralja. Ne znamo što je ovo i zašto se događa te se bojimo da Vaše Veličanstvo ne bi ovo protumačilo na pogrešan način. Osim toga, strpljivo podnosimo i obnašamo našu službu po zapovijedi princa, u čijim smo rukama, pa od tvoga uzvišenoga gospodstva očekujemo prijateljska pisma i znakove istine jer ovdje postoji više novosti nego što je zvijezda. Pozdrav i sretno. 8. prosinca 1553. U Konstantinopolu.

Prilog 3: pismo LVIII (MHH, 159–160).

Regi Verancius et Zay
Clementissime rex

Quoniam nunc ad ea, quae proximis superioribus litteris fusius, aliud his addere non possumus, quam quod ea praxis de pervertendo domino bano a fide majestatis vestrae, procedit, et instituti sunt alii ad eam promovendam, ubi famulus. Ally Matthiae redierit.³¹ Huic praxi dedimus (audimus³²) Petrum Petrowyth dedisse initium et formam, Hruztanus passa tamen eam tractat, prout intra paucos dies per proprium hominem dabimus ad scitum majestati vestrae, si aliter non poterimus. Nunc tantum haec pauca, raptim, ut majestas vestra statim sine aliquo respectu, nobis non nominatis, occurrat periculo; et ut saepe jam scripsimus, festinet cum tributo Joannes Maria. Caeterum fama de bello cum rege Persarum maxime confirmatur, et gentes quotidie in Asiam trajiciunt, certiusque nunc jamque hoc scribimus, quam hactenus. Dicunt etiam principem ire in Hierusalem, putamus expiandi filialis parricidii gratia. De Hruzteni passae restitutione in pristinum per hiemem nihil scietur, estque ea opinio, quod erit quod erat; nemini tamen adhuc certum est, et Achmat passa officio fungitur. Plura paulo post, et Joannes Maria festinet. Majestas vestra bene valeat. XIII. Decembris 1553. Constantinopoli.

Prijevod:

Najmilostiviji kralju

Budući da sada oko onoga, što je opširnije u posljednjem pismu, ne možemo priopćiti nešto drugo u ovom, nego da napreduje ono nastojanje o odvrćanju gospodina bana od vjernosti Vašem Veličanstvu te da su drugi postavljeni za to ostvarenje čim se sluga Ali Matije bude vratio. Čujemo da je ovo nastojanje započeo i oblikovao Petar Petrović,³³ a, ipak, Rustem-paša³⁴ time rukovodi. Prema tome ćemo, kroz nekoliko dana, preko mjerodavne osobe, dati na znanje Vašem Veličanstvu, ako drugačije nećemo moći. Sada ipak ukratko i na brzi-

31 Smatra se da se radi o pogrešci tijekom prepisivanja pisama u samu zbirku. Naime, rečenici „ubi famulus“ nedostaje predikat, dok „Ally Mathiae“ označava posvojni genitiv te se vjerojatno nadovezuje na „famulus“, a nakon toga slijedi predikat u futuro II. „redierit“, što odgovara vremenskoj rečenici s veznikom „ubi“.

32 Zbirka pisama navodi da je riječ o pogrešci i da vjerojatno treba pisati „audimus“, što ima više smisla za latinski jezik ako se u vidu ima preostali dio rečenične konstrukcije.

33 Petar Petrović bio je značajna politička figura u Transilvaniji. Njegove političke akcije dobivaju na važnosti još više nakon 1541., a posljedica su njegova navodnog srodstva sa Zapoljom, zatim vojne snage i odnosa s Osmanlijama s kojima se borio protiv kralja Ferdinanda (vidi detaljnije u tekstu ovoga članka).

34 Rustem-paša Opuković (o. 1500. – 1561.), veliki vezir Osmanskoga Carstva. Oženio se s Mihrimah koja je bila kći Sulejmana i Rokselane (Hurem). Ujedno je uživao veliku Rok-

nu ovo dajemo na znanje da bi Vaše Veličanstvo, odmah, bez ikakva obzira i bez da nas spominje, moglo suzbiti opasnost. Također, kako često pišemo, Ivan Marija³⁵ neka požuri s dankom. Uostalom, posebno se potvrđuje priča o ratu s kraljem Perzijanaca³⁶ i ljudi svakodnevno prelaze u Aziju, pa ovo sada već sigurnije pišemo, nešto (što smo) dosad. Kažu, također, da princ³⁷ putuje u Jeruzalem, smatramo zbog iskupljenja bratova ubojstva.³⁸ Preko zime se ništa neće znati o pomilovanju Rustem-paše u prijašnji status,³⁹ pa je mišljenje da će biti što je bilo. Ipak, ništa još dosad nije sigurno i Ahmed-paša⁴⁰ obnaša dužnost. Više malo poslije i neka Ivan Marija požuri. Neka je Vaše Veličanstvo dobro zdravo. 13. prosinca 1553. U Konstantinopolu.

Prilog 4: pismo LXXXV (Ferdinandovo pismo Vrančiću i Zayu – 15. travnja 1554., ulomak; MHH, 233).

(...) De [praxi vero Hruzmani passae, per quam banum Croatiae, aliosque fideles nostros regnicolas Hungaros a fidelitate et obedientia nostra remove vellet, prudenter sane et fideliter fecistis, quod tempestive nos admonueritis, talis namque illa est, quae nullatenus negligenda aut spernenda esse videtur; quocirca vobis benigne committimus, ut de nomine famuli quondam Matthiae Allia, qui hujus rei instrumentum esse debet, diligenter inquiratis, et, an rebus, confectis Constantinopolim] jam [redierit; item num presbyter ille Franciscus Pica, qui cum instructione ad praedictum banum et ad alios profecturus erat, jam discesserit, perscrutemini, nosque de his postea primo quoque tempore edoceatis, quo facilius et commodius homines pestiferi clam intercipi ac juxta consilium vestrum in tenebris suppressi, et tandem merita poena affici queant].

selaninu zaštiti, a suvremenici su ga iznimno poštovali zbog osmanskih vojnih uspjeha u Ugarskoj i Hrvatskoj. Godine 1552. oduzeta mu je čast zbog sumnje da je poticao na ubojstvo princa Mustafe (usp. Vukušić, 2014, 54).

35 Ivan (Giovanni) Marija Malvezzi bio je habsburški stalni poslanik u Osmanskom Carstvu. Sultan Sulejman dao ga je zatvoriti zbog nezadovoljstva s njegovim odgovorima o Ferdinandovu zauzimanju Transilvanije. Uz pomoć pregovora Vrančića i Zaya, oslobođen je iz zarobljeništva te se vratio k Ferdinandu za nove upute.

36 Safavijski vladar, šah Tahmasp I. (vladao 1524. – 1576.).

37 Vjerojatno se radi o Džihangiru (1531. – 1553.). Naime, kako se navodi u Vrančićevu pismu od 16. prosinca 1553. godine, Džihangir je bio u Alepu, a u gnjevju zbog Mustafine smrti nanio si je ranu, nakon čega je nekoliko dana bio obuzet slabošću te umro (usp. Poláček Gajer, 2016, 278).

38 Doslovno: očeubojstva (Sulejman je naredio ubojstvo Mustafe; usp. Vukušić, 2014, 54).

39 Misli se na status velikog vezira.

40 Kara Ahmed-paša bio je na poziciji velikog vezira umjesto Rustem-paše od 6. listopada 1553.– 29. rujna 1555. godine.

Prijevod:

(...) Zaista ste dobro, mudro i vjerno postupili što ste nas na vrijeme upozorili o nastojanju Rustem-paše, prema kojemu je htio odvratiti bana Hrvatske i druge vjerne naše ugarske kraljevske podanike od vjernosti i našeg podaništva. Naime, ono je toliko da se čini da se ne treba zanemariti ili odbaciti; stoga vam dobronamjerno povjeravamo, da se o imenu nekadašnjeg slugu Ali Matije, koji treba biti oruđem pri ovom poslu, marljivo raspitate i (da se raspitate) je li se on već vratio u Konstantinopol, ako je dovršio poslove. Također istražite ako je onaj svećenik Franjo Pika,⁴¹ koji je kanio otputovati s uputom prema spomenutom banu i drugima, već otišao i o tome nam dojavite što prije da bi lakše i ugodnije pogubni ljudi mogli biti potajno uhvaćeni i prema vašem savjetu, zadržani u tamnici te napokon zasluženo kažnjeni.

Prilog 5: pismo XCVIII (ulomak; MHH, 280, 281).

Regi Verancius et Zay.

(...)

Famuli Matthiae Aly nomen est Joannes Tewnycz, fratrem habet Petrum Tewnycz, qui et Haramia Peter vocatur. Sed hic Joannes nondum huc rediit, quod diligentissime investigavimus. Cum ne illi quidem post ea quicquam ea de praxi audiverunt a quibus nos accepimus, putamus id accidisse Hruzmani passae et fratris casu, qui nunc rebus aliis omissis, sui cura occupantur. Non tamen hic sistendum est, quia apud hoc praxes ejusmodi non unius tantum ingenio texuntur, praesertim quod etiam ex litterarum Agriensium exemplo cognoverimus, nuper Achmat passam primum fuisse instigatorem Petri Petrowyth ad molienda quae orsus fuerat. Igitur majestas vestra non existimet, se omni jam ex parte tutam esse quia hic non est reversus famulus, quandoquidem sex illa vexilla, quae zanzak Turcae vocant, vel potius retia per Oruch ciaus missa, non omnia soli reginae Isabellae filio, (ut nos sentimus.) missa sunt, et ob id circumspiciendum tum istic tum hic, et nos, quantum in nobis fuerit, non deerimus nostro officio. Franciscus Pica presbyter haeret adhuc in carcere. Quidam eum proximis diebus erat redempturus sua pecunia, et auditus est in nos non pauca garrisse;

41 Detaljan opis svećenika iz Segedina (mađ. Szeged) Vrančić i Zay donose u pismu od 16. prosinca 1553. godine. Osmanlije su mu obećali transilvanski episkopat kada bi uspio u svojoj misiji u odvratanju bana i drugih velikaša od Ferdinandove vjernosti. Vrančić i Zay tvrde da mu pristoji nadimak Pika što u prijevodu s latinskog znači svraka (usp. Poláček Gajer, 2016, 273-288).

obticuit tamen garrula pica audito baculi nomine, et quod ille ejus redemptor eum fefellerit. Sic itaque etiam de ipso jam hoc tempore nihil fertur. Advigilabimus tamen.

(...) XXIII. Junii 1554.

Prijevod:

Vrančić i Zay kralju

(...)

Ime sluga Ali Matije je Ivan Tevnić, ima brata Petra Tevnića koji se još naziva Petrom Haramijom⁴². Ali ovaj se Ivan još nije vratio ovamo, što smo veoma marljivo istražili. Kada oni od kojih smo to zaprimili nisu poslije čuli o tom nastojanju, mislimo da se isto dogodilo u slučaju Rustem-paše i brata⁴³, koji su sada, kada su druge stvari prepuštene, zaokupljeni brigom za sebe. Ipak ne treba ovdje stati jer se kod ovoga takva nastojanja ne tkaju jednim umom, osobito jer smo također saznali iz jegarskih pisama da je nedavno Ahmed-paša bio prvi huškač Petra Petrovića da se ostvari što je bio započeo. Stoga, neka Vaše Veličanstvo ne smatra da je posve sigurno jer se sluga ovdje nije vratio, budući da je poslano šest onih zastava, koje Turci nazivaju sandžacima ili radije zasjeda od Oruh-čauša⁴⁴ i to ne sve jedino sinu kraljice Izabele, kako vidimo, zbog čega je potrebno nadzirati sad tamo sad ovamo i koliko je do nas, obavljat ćemo našu dužnost.

Svećenik Franjo Pika još uvijek boravi u zatvoru. Netko ga je tijekom nadolazećih dana namjeravao otkupiti svojim novcem, a načulo se da nas je, i to ne malo, ogovarao. Ipak je brbljava svraka ušutkana kad je čula za štap⁴⁵ i da ga je onaj njegov otkupitelj prevario. Tako se, stoga, u ovom trenutku, o njemu ništa ne javlja. Ipak ćemo biti oprezni.

(...) 24. lipnja 1554.

42 Haramije predstavljaju manje odrede sastavljene od građana koji su provaljivali preko granice (usp. Moačanin, 1999, 142).

43 Odnosi se na Sinan-pašu.

44 Čauš je niži vojni čin u osmanskoj vojsci, ali njegovo se značenje mijenja s obzirom na razdoblje Osmanskog Carstva. Čauši su bili prenositelji naredbi sultana, vezira i drugih visoko rangiranih dužnosnika. Također su bili zaduženi za sigurnost stranih diplomata tijekom njihova boravka u Osmanskom Carstvu.

45 Vjerojatno je svećeniku netko zaprijetio, pa se uplašio tjelesnog kažnjavanja.

The “Saga” About the Ottoman Attempt to “Recruit” Nikola Šubić Zrinski During 1553/1554 in Antun Vrančić’s Letters and a Possible Historical Context

Summary

This paper aims to reconstruct the “saga” about the Ottoman attempt to “recruit” Nikola Šubić Zrinski during 1553/1554, in broken up fragments in spy letters from Antun Vrančić in Constantinople and to put it in a possible historical context. While King Ferdinand was not aware of the attempt to “recruit” Zrinski, certain facts point to Zrinski’s distancing from the king. After April 15, 1554 when the king knew that the attempt to “recruit” Zrinski was ongoing, certain facts point to the king and Zrinski getting closer again, and perhaps the “saga” is the cause of the king’s policy of concessions towards Zrinski.

Keywords: Nikola IV Zrinski, Antun Vrančić, Peter Petrović, John Zápolya, Francis Zay, Ferdinand I, Suleiman the Magnificent.